

dr hab. Dorota Michulka, prof. nadzw. UWr

Wrocław, 1.10.2021

Uniwersytet Wrocławski

Instytut Filologii Polskiej

dorota.michulka@uwr.edu.pl

Recenzja pracy doktorskiej mgr Magdaleny Smyczek *Postpamięć w dyskursie czytelniczym drugiego i trzeciego pokolenia*, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Krystyny Heskiej - Kwaśniewicz

Rozprawa doktorska mgr Magdaleny Smyczek wpisuje się znakomicie we współczesne dyskusje na temat funkcji, miejsca, roli i statusu tekstów literackich przeznaczonych dla młodego odbiorcy, ich znaczenia w szerszym obiegu kultury literackiej oraz zakresu prowadzonych nad tą literaturą interdyscyplinarnych badań ze szczególnym uwzględnieniem kontekstów historycznych, recepcji czytelniczej, dialogu pokoleń, edukacji historycznej, kultury pamięci i postpamięci (A. Ulanowicz, 2013. *Second – Generation Memory and Contemporary Children's Literature: Ghost Images*, 2013)

Rozważania Autorki pracy koncentrują się wokół czytelniczego dyskursu, uwzględniając kwestie kulturoznawcze, wydawnicze, edytorskie i bibliologiczne, szeroko pojmowaną kulturę książki wraz z kulturą uczestnictwa oraz znaczenia instytucji kultury, promujących kulturę pamięci, takich jak Muzeum Powstania Warszawskiego. Poprzez nawiązania do problematyki szeroko pojmowanej tradycji i przeszłości oraz do kontekstów związanych z polityką i historią, wnoszą także wiele do rozważań na temat edukacji historycznej dzieci i młodzieży, kompetencji literacko – historycznych dziecięcego odbiorcy oraz wypełniają dyskusję o wartościach wpisując omawiane zagadnienia w perspektywę dyskursu o tożsamości społecznej, historycznej i kulturowej i kwestiach etycznych.

Praca jest zakorzeniona w bogatej literaturze przedmiotu, liczy 378 stron, wraz ze spisem ilustracji i obszerną bibliografią, podzieloną na literaturę podmiotu (ponad 100 pozycji, (s. 324- 36)) i przedmiotu oraz indeksem nazwisk (s. 365-375); zawiera także dobrze konstruowany, syntetyczny i problematyzujący całość rozważań abstrakt, przygotowany w języku angielskim.

Dysertacja mgr Smyczek jest logicznie, jasno i klarownie skonstruowana, bogata materiałowo, przekonująca w partiach analityczno- interpretacyjnych, zawiera wiele cennych

i jasno nakreślonych uwag dotyczących szerokich znaczeniowo pojęć, terminów i definicji związanych z podjętym przez Nią niełatwym tematem „pamięci i postpamięci”. Tym bardziej, że kontekst rozważań, jakie toczą się wokół tych pojęć jest bardzo złożony, ma charakter interdyscyplinarny i uwzględnia perspektywę współczesną. Powyższe kwestie stają się istotne dla młodego czytelnika obcującego ze współczesną rzeczywistością, co przekonująco wydoobyła w swojej dysertacji Doktorantka, analizując i interpretując przecież teksty opublikowane w Polsce już w XXI wieku.

Mając na uwadze szerszy kontekst metodologiczny, jaki pojawia się w dyskusji o kulturze i historii pamięci, może warto dopowiedzieć we wstępnej partii dysertacji, że współczesne „wielokierunkowe i wielopostaciowe zainteresowanie przeszłością” (Tarkowska 2016: 121) a co za tym idzie, także badania nad pamięcią odgrywają ogromne znaczenie zarówno na poziomie indywidualnego odbioru rzeczywistości, jak i w perspektywie zbiorowej: wspólnot, społeczeństw i narodów. Interdyscyplinarność zjawiska pamięci zbiorowej prowokuje do wyzwań natury metodologicznej nie tylko w obszarze ujęć natury historycznej, kulturoznawczej i literaturoznawczej, ale także w kontekście eksploracji psychologicznej (np. poznawczej, społecznej) i mocno ugruntowanych już w Polsce badań natury socjologicznej, historycznej, biograficznej (T. Maruszewski, *Pamięć autobiograficzna*, Gdańsk 2005).

Znaczącą rolę odgrywa od wielu lat w polskich badaniach nad pamięcią także perspektywa łączenia teorii i praktyki, np. analiza wyników badań empirycznych takich jak ankiety, wywiady, w połączeniu z metodologią badań ilościowych (np. sondaży), interpretacje źródeł historycznych, materiałów archiwalnych, zdjęć, pomników pamięci, przekazów ustnych (oralności), oraz analiza treści przekazów medialnych. Istotna wydaje się również perspektywa dydaktyczna (np. wiedza i kategoria informacyjności w literaturze popularnonaukowej, analiza treści szkolnych podręczników do kształcenia literackiego i historycznego, popularyzacja historii obecna w tekstach literackich), koncepcje pedagogiczne (np. B. Szacka, *Czas przeszły, pamięć mit*. Warszawa 2006; J. Szacki, *Tradycja*. Warszawa 2011; A. Szpociński, *Tworzenie przestrzeni historycznej jako odpowiedź na nostalgię*, „Kultura Współczesna” 2004 / 1; A. Szpociński A. (red.). *Wobec przeszłości. Pamięć przeszłości jako element kultury współczesnej*, Warszawa 2005; J. Topolski, (red.) *Świadomość historyczna Polaków: problemy i metody badawcze*, Łódź 1981) czy – omówiony ze znanstwem przez Panią Smyczek - temat recepcji wydawniczej, edytorskiej oraz bibliologiczne badania nad książką

przeznaczoną dla młodego odbiorcy.

Większości tych badań przyświeca szeroko pojęty dyskurs czytelniczy drugiego i trzeciego pokolenia (te kwestie opisała przekonująco Doktorantka) oraz perspektywa kultury terażniejszości (Zob. A. Assmann, *Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives*. Cambridge 2012; J. Assmann, J. *Collective Memory and Cultural Identity*. Trans. by J. Czaplicka. – *New German Critique*, 65, *Cultural History/Cultural Studies* (Spring – Summer).

Elżbieta Tarkowska pisze na przykład, że „wyjątkowe miejsce terażniejszości w kulturze współczesnej, pozwala określać ją mianem <<kultury terażniejszości>>”), staje się ona swoistym katalizatorem przemian, wyznacznikiem opisu zmiennych w badaniach nad pamięcią, istotną perspektywą omówienia zagadnienia transformacji, kontynuacji i nawiązań (E. Tarkowska, *Pamięć w kulturze terażniejszości*. – *Kultura i Społeczeństwo*, 2016, 4 (60).

Warto wspomnieć, że wielu badaczy zarówno w Polsce, jak i za granicą przywołuje analizę i interpretację materiału odnoszącego się do teorii i praktyki pamięci w perspektywie terażniejszości, podkreślając, że dopiero w tym „temporalnym układzie” mówienia o przemianach czasu społecznego oraz relacjach między przeszłością, terażniejszością i przyszłością (np. w odniesieniu do pojęć: dawniej i dziś czy tradycji i współczesności), w kontekście dialogów pokoleń, opowiadanych i spisanych historii rodzinnych, „dorosłej pamięci” o dzieciństwie - można precyzyjniej „nazwać” i lepiej „zrozumieć” przeszłość (M. Saryusz-Wolska, red.) *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*. Kraków: 2009; M. Saryusz-Wolska, *Zapomnieć się w pamięci. Pytania o badanie pamięcikulturowej*. – *Kultura Współczesna*, 2010/1, 81–82).

K. Kończal i J. Wawrzyniak podnosząc rangę polskich badań nad pamięcią społeczną, historyczną i kulturową piszą między innymi, iż w kontekście kwestii wyobrażeń o przeszłości wybitny socjolog, folklorysta i historyk kultury Stefan Czarnowski koncentrował się na czterech istotnych obszarach zagadnień: (1) wnikliwym spojrzeniu na temat „dawności w terażniejszości”, (2) na omówieniu mechanizmów i funkcji społecznej heroizacji postaci (w tym przypadku Św. Patryka w Irlandii), (3) związanych z tym kultem „miejsc pamięci” (*lieu de mémoire*) oraz na (4) „wyjaśnieniu związków między kultem bohaterów a ustrojem społecznym” (S. Czarnowski, *Dawność a terażniejszość w kulturze*. – *Dzieła*, vol. 1. Eds. Nina Assorodobraj, Stanisław Ossowski.

Warszawa 1956; K. Kończal, J. Wawrzyniak, *Polskie badania pamięcioznawcze: tradycje, koncepcje, (nie)ciągłości*, "Kultura i Społeczeństwo" 2011/4).

Przywołane powyżej spojrzenia naukowe Czarnowskiego mogłyby być traktowane jako swoista zapowiedź (przedwstęp) badań, które w latach 80. XX wieku przeprowadził francuski historyk Pierre Nora: „<<dawność w terażniejszości>> Czarnowskiego nie jest mianowicie niczym innym, jak „historią drugiego stopnia” (*histoire au second degré*) Pierre’a Nory, która:

„[...] nie bada determinant, lecz skutki; nie bada działań pozostających w pamięci lub takich, które są upamiętniane, lecz ślady tychże i reguły gry rządzące formami ich upamiętniania; nie bada wydarzeń samych w sobie, lecz ich konstruowanie w czasie; [...] nie bada tego, jaka naprawdę była przeszłość, lecz bada jej nieustanne wykorzystywanie, jej używanie i nadużywanie oraz jej znaczenie dla, poszczególnych, następujących po sobie terażniejszości; nie bada tradycji, lecz sposób, w jaki były one tworzone i przekazywane” (P. Nora, *Realms of Memory: Rethinking the French Past*. Chicago 1998”.

W związku z powyższymi komentarzami natury metodologicznej, wydaje się, że w omawianej tu dysertacji Pani Smyczek, zabrakło nieco pogłębionej refleksji i zastanowienia się np. w jakim stopniu wyobrażenie społecznej przeszłości wpływa na teorię pamięci kulturowej/ zbiorowej/historycznej, jak „działa” pamięć w sprzężeniu z historią, w jakie związki z historią „wchodzi” i wreszcie – przechodząc już do poziomu aplikowania teorii w literackiej praktyce - w jaki sposób uobecnia się pamięć/postpamięć w obszarze eksploracji tekstów kultury przeznaczonych dla młodego odbiorcy? Czy oprócz obrazu dziecięcego bohatera, w konstrukcji świata przedstawionego jest jeszcze „coś”, co odróżnia te teksty od utworów „dorosłych”? A może mamy tu do czynienia z adresatem „podwójnym”: dorosłym i dziecięcym?

Autorka co prawda zwraca uwagę na fakt, iż wyjątkową rolę odgrywa w nich m.in. typ narracji o charakterze fantastycznym (warto byłoby wymienić te typy narracji, m.in. paraboliczną, metaforyczną, oniryczną, postmodernistyczną, poetycką, baśniową), np. w utworach, w których szczególne miejsce zajmuje temat traumatycznych przeżyć wojennej Zagłady, pamięci o Holokauście i o trudnych relacjach polsko – żydowskich (tu: *Rutka Fabickiej* czy *Arka czasu* Szczygielskiego (P. Czapliński, *Zagłada – niedokończona narracja polskiej nowoczesności*. – S. Buryła, A. Molisak (red), *Ślady obecności*. Kraków 2010; A.

Ubertowska, *Świadectwo – trauma – głos. Literackie reprezentacje holokaustu*. Kraków 2007) oraz eksponuje zakorzenienie figur pamięci w indywidualnych doświadczeniach dzieci i dorosłych, to jednak warto było pokreślić także fakt, iż utwory te często łączą narrację dokumentu z liryzmem, są fragmentaryczne, szkicowe, "rwane", funkcjonują jak mikroopowieści oraz oderwane od całości mikrozdarczenia – idąc tu dalej tropem konstatacji Aleskandry Ubertowskiej - są jak „mikronarracje, nie zawsze spójne i koherentne, często fragmentaryczne, podzielone na mniejsze sekwencje i segmenty" (Ubertowska 2007: 151). Wydarzenia Holokaustu – co eksponuje w swojej dysertacji Pani Smyczek - nie tylko kształtują się w narracji *post factum*, ale zostały pierwotnie ukształtowane przez schematy, które zdeterminowały ich pojmowanie i wyrażanie [E. Young w książce *Writing and Rewriting the Holocaust* (1988)].

Te fikcyjne historie utrzymane są często w poetyce Bachelardowskiej wyobraźni, zanurzone są w problematyce egzystencjalnej – co istotne dla dziecięcego odbiorcy, ale - co uwzględnia w swoim wywodzie Doktorantka - odwołują się również do poziomu etycznych reprezentacji rzeczywistości (w tym postaw etycznych), są zatem wpisane również w kontekst edukacyjno- wychowawczy (J. Maternicki, *Edukacja historyczna młodzieży – problemy i kontrowersje u progu XXI w.* Toruń 1998).

W odniesieniu do dyskursu przywołującego kwestie pamięci istotne wydaje się także wydobywanie zagadnienia kategorii czasu. Wydaje się, że w dysertacji zabrakło tej perspektywy oglądu zdarzeń, tym bardziej, że wiele utworów o tematyce zagłady, rozpatrywanych z perspektyw narratologicznej, pełnych jest także "ciszy emocji", oddającej wyjątkową antropologiczną wrażliwość narracji - czasem wyraża się ona nie w słowach, ale w "odczuwaniu" czasu, doświadczaniu jego trwania, uwidacznia się w prostych gestach i spojrzeniach (Ubertowska 2007). Czas, który odczuwają bohaterowie, może być indywidualny i psychologiczny, przybiera też postać "intersubiektywnego czasu konkretnego", rodząc pytania "o ciągłość, trwałość i tożsamość w czasie jednostki ludzkiej (...) oraz o związek pamięci indywidualnej z trwałością ja" (K. Bartoszyński, *Problem konstrukcji czasu w utworach epickich. – Problemy teorii literatury*, red. H. Markiewicz. Wrocław 1987). Przesunięcia w czasie i powroty do przeszłości wydobywają w niektórych opowieściach także poetyckie obrazy szczęśliwego dzieciństwa (np. w *Arce czasu*). Nawiązują one do tradycji i estetyki arkadyjskiej i pozwalają bohaterom na chwilowe zapomnienie o dziejącym się koszmarze. Taka strategia narracyjna pozwala uwypuklić w tekście kwestie psychologii bohaterów i problemy odporności ludzkiej psychiki.

Praca podzielona została na sześć rozbudowanych rozdziałów opatrzonych kolejno następującymi tytułami: 1. Inicjatywa Muzeum Powstania Warszawskiego (s. 19- 32); 2. „Wojny dorosłych – tragedie dzieci” (s. 33- 126) (tu: m.in. zagadnienia odwołujące się do okupacji i powstania warszawskiego w oczach dziecka, dziecko żydowskie i jego losy (np. Doroty Combrzyńskiej – Nogali *Bezszenność Jutki*) czy wielokulturowy wschód ukazany w opowieściach np. Doroty Combrzyńskiej – Nogali *Syberyjskie przygody Chmurki*, *Wysiedleni* czy Magdaleny Pilch *Niedokończona opowieść Pepe*; pisząc o szerszych kontekstach historycznych i politycznych w tym miejscu P. Smyczek słusznie podkreśla, że w *Syberyjskich przygodach Chmurki* autorka „nie tylko ukazuje wielonarodowościową i wielokulturową społeczność w jakiej wyrastają małe bohaterki opowieści, ale też nie unika tematów trudnych, ukraińskiego nacjonalizmu, czystek etnicznych, tragedii wysiedlenia czy zsyłki na Syberię (...) W narracji wojna nie jest głównym tematem, lecz tłem, przyczyną pobytu kobiet na Syberii. O toczących się walkach przypominają zabawy dzieci w oblężenie miasta czy walkę. Dla niepamiętających okresu pokoju niedorosłych, wojna jest czymś naturalnym, istniejącym, niemal od zawsze. Jednocześnie oddalenie frontu sprawia, że nie wpływa ona bezpośrednio na terażniejszość bohaterki. Ciężka sytuacja, bieda i głód są wynikiem trudnych warunków życia w nieprzyjaznym klimacie Syberii” (s. 69- 70); 3. „Moda na postpamięć” (tu: m.in. omówione zostały przekonująco m.in. *Wojenne lalki* Marysi Małgorzaty Berwid, w podrozdziale „opowieści o superbohaterach” pojawiają się natomiast *Pamiętnik Blumki* Iwony Chmielewskiej i *Ostatnie przedstawienie Panny Esterki* Adama Jaromira czy temat powstania warszawskiego: „Warszawa 44”) (s. 127- 226); 4. Komiks wojenny (tu: m.in. poddano analizie edukacyjną inicjatywę IPN, wojenną odyseję dziecka, świadectwo eksponatów, powstańcze kadry) (s. 227 – 266); 5. Postpamięć – przypadek nietypowy (tu: m.in. pojawiają się zagadnienia odnoszące się do obrazu literackiego bohatera i literackie figury zwierzęcia (np. niedźwiedzia) oraz zabawki; 6. Świadectwo Anne.

W tej ostatniej, szóstej części wywodu, skupiając się na perspektywie strategii narracyjnych w analizie *Dziennika* Anne Frank Doktorantka w sposób dojrzały filologicznie podkreśla, iż „bezpośrednia relacja, skupiająca się nie na faktach lecz emocjach, towarzyszących dziecku, stanowi (...) wzorzec pozwalający na oddanie autentyczności przeżyć. W postpamięciowych narracjach dla współczesnych czytelników nie brak bowiem strachu, tęsknoty za dawnym życiem, przyjaciółmi czy porzuconym zwierzakiem, poczucia osamotnienia, niezrozumienia, a wreszcie i rezygnacji” (s. 297). Ponadto w kontekstach metodologicznych odnoszących się do kwestii genologicznych i narracji autobiograficznych

oraz dwóch postaw narratora: świadka oraz introspekcji i wyznania, P. Smyczek w sposób przemyślany przywołuje publikację Małgorzaty Czermińskiej (s. 297) *Autobiograficzny trójkąt. Świadectwo, wyznanie i wyzwanie*, 2000) i konstatuje, iż *Dziennik Anne Frank* „jest określane mianem dokumentu osobistego, stanowi obok eseistyki i literatury faktu, element prozy niefikcjonalnej. Literaturę dokumentu osobistego cechuje płynność granic międzygatunkowych i łatwość ich przekraczania, wynikająca ze spersonalizowanej narracji, zacieranie się różnicy między „prawdą” i „zmyśleniem”, którego źródłem jest gra między przedstawieniem przedmiotów i faktów a kompozycyjnymi regułami opowiadania oraz wielką różnorodnością gatunków i form” (s. 298).

Warto docenić, że oprócz tekstów literackich i literatury popularnonaukowej Pani Smyczek analizie poddaje także komiks wojenny, pisząc szerzej o kulturze obrazkowej, w której „zakorzeniony” jest współczesny młody czytelnik i ukazując swoisty proces przedstawiający nobilitację tego gatunku. W tej partii rozważań przywołuje także bogatą literaturę przedmiotu odnoszącą się do naukowej eksploracji miejsca, funkcji i roli, jaką pełni komiks w dziecięcym obiegu czytelnictwa (np. W. Birek, *Z teorii i praktyki komiksu. Propozycje i obserwacje*, Poznań 2014). Wzmacniając przekaz metodologicznie, uwzględniłabym w tej części wywodu, jeszcze dwie prace Jerzego Szyłaka *Poetyka komiksu. Warstwa ikoniczna i językowa*. Gdańsk: Słowo/Obraz Terytoria, 2000 oraz tegoż *Komiks w kulturze ikonicznej XX wieku*. Gdańsk: Słowo/Obraz Terytoria, 1999.

Warto podkreślić także w omawianym tu rozdziale dysertacji, że nakładanie się na siebie różnych dyscyplin badawczych, obiegu literackich i kultur, dominująca rola mediów - w tym sztuk wizualnych, a co za tym idzie zjawisko przekładów intersemiotycznych - wywołało wśród badaczy potrzebę opisanie wytworów kultury - dzieł artystycznych, które łączą elementy dzieła literackiego i dzieła sztuki i reprezentują „nakładające się” na siebie narracje: werbalną i wizualną. Będą nimi zarówno „książki z obrazkami” (ilustracje nie odgrywają istotnej roli w tekście albo są mu podporządkowane) lub „książki obrazkowe” (ilustracje współlistnieją z tekstem lub dominują w nim, niem *Bilderbuch* i ang. *Picture books*, zob. J. Wiercińska, *Sztuka i książka*, Warszawa 1986, s. 76). Ogromna liczba wydawanych obecnie ilustrowanych książek dla dzieci (w tym komiksów) jest pośrednio także dowodem na przykłady adaptacji literackich.

W dobie dominacji komunikacji wizualnej nad słowną (szczególnie wśród młodszej generacji odbiorców) - analiza i interpretacja książek obrazkowych (oraz komiksów), również z powodów edukacyjnych, staje się więc ważna i znacząca. Dobrze zatem, że Autorka

dysertacji omówiła i takie, słowno – obrazowe, typy opowieści.

Zastanawiając się nad ewentualnym przygotowaniem książki do druku, sugerowałabym okrojenie nieco (lub przeniesienie do przypisu syntetycznej notatki) rozdziału *Inicjatywa Muzeum Warszawskiego* i wprowadzenie solidniejszego wprowadzenia o charakterze metodologicznym (tu: rozważania teoretyczne na temat kultury pamięci i postpamięci z uwzględnieniem perspektywy historycznej, socjologicznej i kulturowej) oraz przemyślenie poetyki tytułów niektórych rozdziałów. Część z nich brzmi bowiem nieco potocznie, np. „moda na postpamięć” czy „postpamięć - przypadek nietypowy”, może formułując tytuł rozdziału, warto spojrzeć merytorycznie na problemy omawiane w nim i pokazać jednak wyraźniej kierunek analizy i interpretacji zebranych tekstów, wskazując taki element, który „spaja” te utwory, łączy je w określone zbiory i pozwala na ich swoistą „integrację” (np. gatunek, typ bohatera, układ fabularny, strategia narracji, temat?).

Kolejny przykład takiego niefortunnego stylistycznie sformułowania to tytuł „Opowieść o superbohaterach”. „Superbohater” – jako słowo - klucz sugeruje popkulturowy kierunek interpretacji, a przecież Autorka dysertacji omawia w tym rozdziale m.in. wyjątkowo wzruszające, dojrzałe aksjologicznie, symboliczne, osadzone w kontekstach egzystencjalno – etycznych, wpisane w obszar tekstów reprezentujących kategorię wrażliwości antropologicznej, opowieści w słowach i w obrazach o Domu Sierot Janusza Korczaka *Pamiętnik Blunki* Iwony Chmielewskiej oraz *Ostatnie przedstawienie Panny Esterki* Adama Jaromira (z ilustracjami Gabrieli Cichowskiej).

Dobre zaplecze literaturoznawcze Doktorantki, pokazuje, że P. Smyczek znakomicie poradziła sobie z analizą i interpretacją obu opowieści, podkreślając, iż dominantą artystyczną tekstów Chmielewskiej i Jaromira, rozpatrywaną w perspektywie czytelniczej recepcji, staną się niewątpliwie emocje dziecięcego odbiorcy oraz uwiarygodniające przekaz literacki – obrazy postaci rzeczywistych (tu: Janusza Korczaka, Esterki Winogronówny i Rabindranatha Tagore'go – hinduskiego noblisty w dziedzinie literatury, indyjskiego poety i prozaika, pedagoga i filozofa). Omawiając *Ostatnie przedstawienie...* Autorka dysertacji zauważyła również, że: „Pozbawiona patosu i czułościowości, bogata, zakończona tragicznie historia Starego Doktora opowiedziana jest w sposób klarowny i rzetelny, z wykorzystaniem wielu ciekawych źródeł (...) Opracowanie graficzne książki charakteryzuje się perfekcyjnym skonstruowaniem całości” (s. 156).

Przyjmując wyrazistą dziecięcą perspektywę czytelniczą, jak słusznie podkreśla p. Smyczek, i związane z nią wyraźnie kwestie wzruszeń i emocji, warto zwrócić uwagę na fakt, iż analiza literackich świadectw przeżyć ocalonych pozwala twierdzić, że docierają one do odbiorców w strukturze odpowiadającej perspektywie antropologicznej lub poznawczej. Mogą zatem ukazywać "pewną wizję reprezentacji przedstawiających procesy mentalne zachodzące w ludzkim umyśle" (B. Owczarek, *Od poetyki antropologii do antropologii opowiadania. – Praktyki opowiadania*, red. B. Owczarek, Z. Mitosek, W. Grajewski. Kraków 2001, s. 15).

Literackie świadectwa wojny i zagłady prezentowane przez współczesnych autorów książek dla dzieci i młodzieży, o czym wspomina Doktorantka, zatem pozwalają na badanie fenomenu pamięci z nowoczesnej perspektywy, co umożliwia badaczom uwzględnianie zmiennego i dynamicznego charakteru pamięci. Zakładają one między innymi "nieciągłość" narracji, jej niekompletność, brak logicznej struktury przyczynowo-skutkowej opowieści, eksponując jednocześnie obrazy poetyckie i mentalne, pozornie niezwiązane z całością wypowiedzi, ale jednocześnie prowokujące do empatycznego odbioru tekstu i szerzej - emocjonalnego zaangażowania w lekturę.

Wniosek końcowy

Odnotowane w recenzji niedoskonałości rozprawy nie umniejszają znaczenia badań jakie podjęła Pani Magdalena Smyczek oraz nie obniżają oceny pracy.

Doktorantka używa zgrabnej i dojrzałej naukowo polszczyzny oraz jasnego i klarownego stylu. Dysertacja doktorska Pani Smyczek ukazuje znakomite przygotowanie merytoryczne Autorki, charakteryzuje się rzetelnością i rzeczowością, jest bardzo dobrze przygotowana pod względem edytorskim, opatrzona została bogatą literaturą przedmiotu i skrupulatnie opracowaną bibliografią. W swych rozważaniach młoda badaczka w sposób nowatorski umiejętnie łączy szczegółowe analizy materiału z szerszą perspektywą ujęć naukowych eksploracji literaturoznawcy, kompetentnie i profesjonalnie „integruje” swe historycznoliterackie interpretacje z obszarem badań kulturoznawczych, wspiera je historią, bibliologią, antropologią, estetyką i krytyką literacką, ukazując wieloaspektowy i wielopoziomowy, ale jednocześnie - pełny, spójny i syntetyczny obraz problemu postawionego w temacie pracy.

Poziom naukowy dysertacji zasługuje zdecydowanie na ocenę pozytywną, praca spełnia ustawowe wymogi, z przekonaniem wnoszę więc o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego a po uzupełnieniach i przeróbkach redakcyjnych - rekomenduję do druku.

Dorota Michulka

Dorota Michulka